

KIJK OP ERFGOEDPARTICIPATIE

Enkele resultaten uit het participatieonderzoek van Re-Creatief Vlaanderen

[Jeroen Walterus]

Er wordt een bikkelharde strijd gevoerd rond onze vrije tijd. De amusements- en vrijetijdsindustrie en de media beconcurreren elkaar om zoveel mogelijk van onze vrije tijd om te zetten naar 'nuttig bestede' consumptietijd. En dat loont, want steeds meer mensen hebben (budget voor) vrije tijd. De cultuursector – gesubsidieerd of niet – probeert via uitgekende strategieën ook een graantje mee te pikken op de vrijetijdsmarkt en haar marktaandeel erin te vergroten. Dit aandeel kan gemeten worden via kwantitatief sociaal onderzoek. Eind 2005 presenteerde Re-Creatief Vlaanderen¹ de resultaten van het cultuurparticipatieonderzoek, waarbij nagegaan werd hoe en in welke mate de gemiddelde Vlaming 'participeert' aan het (gesubsidieerde) cultuuraanbod. In hun onderzoek komt ook de participatie aan het erfgoedaanbod in beeld.

VRIJE TIJD EN CULTUURPARTICIPATIE

In een vorig nummer van *Mores*² gingen Joris Scheerder en Guy Pauwels op zoek naar de vrijetijdsbesteding in Vlaanderen. Ze baseerden zich op de cijfers van het APS-survey dat jaarlijks door de Administratie Planning & Statistiek (APS) van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt georganiseerd.³ Ze stuitten daarbij op de paradox dat in een maatschappij waarin bepaalde groepen veel meer vrije tijd hebben dan vroeger, er toch een collectief tekort aan tijd wordt ervaren: "Het lijkt erop dat we met zijn allen het gevoel hebben steeds te weinig tijd te hebben. (...) Het gaat dan om de perceptie tijd te kort te komen om te doen wat we graag doen, zeker in een samenleving waarin blijkbaar meer dan voorheen veel te beleven is, maar ook te kiezen valt. De meerkeuzemaatschappij zeg maar, die drijft op het ritme van de belevenis-economie. Meer doen binnen hetzelfde tijdsbestek, zo luidt het motto."⁴ Via gedetailleerde tijdbudgetenquêtes⁵ tracht men na te gaan hoe de gemiddelde Vlaming zijn of haar tijd besteedt. Uit deze metingen blijkt dat slechts een klein deel van de beschikbare vrije tijd gaat naar de participatie aan het cultuuraanbod van de gesubsidieerde cultuursectoren (kunsten, erfgoed, socio-cultureel werk, enz.). Maar de verschillende vormen van participatie zelf komen hierbij weinig gedetailleerd in beeld. Ook de hierboven vermelde APS-surveys geven relatief weinig specifiek cijfermateriaal over cultuurparticipatie.

En toch is het belangrijk te weten hoeveel tijd de gemiddelde Vlaming besteedt aan het cultuuraanbod. Niet in het minst omdat sinds het aantreden van minister van Cultuur Bert Anciaux in 2000 cultuurparticipatie en culturele competentie centraal staan in het

cultuurbeleid. Door participatieverbreding, -verdieping en -vernieuwing hopen de beleidsmakers de culturele competenties van de Vlaamse bevolking te versterken, meer bepaald die van groepen in de samenleving zoals armen, laaggeschoolden, etnisch-culturele minderheden, enz. Meer culturele competentie is als cultuurpolitieke intentie geen vrijblijvend gegeven, maar beoogt een persoonlijk én een maatschappelijk effect: "omdat het ons met andere interpretaties of 'deviante' betekeniswerelden confronteert en zo de individuele levenshorizon verruimt. (...) Een cultuurcompetent iemand bezit mogelijkheidszin, en die maakt mensen vrijer."⁶ Zo stelt Rudi Laermans in *Het cultureel regiem*. Het is dus een 'bildungsideaal' voor het individu, maar met een bredere inzet, namelijk "cultureel competente mensen kunnen de eigen overtuigingen relativeren en daarom de waarde van anderen respecteren. (...) Het is een houding die past binnen een pluralistische cultuur en aansluit bij de basisregel van de democratische dialoog: de bereidheid tot leren van andere opinies."⁷ De versterking van de culturele competentie beoogt dus een maatschappelijk effect, maar zal niet enkel vanuit het cultuurdomein gerealiseerd kunnen worden. Vanuit het onderwijs en de 'maatschappelijke zorg' worden ook belangrijke inspanningen geleverd. De vraag over de rol van het gesubsidieerde cultuuraanbod in de opbouw van culturele competentie bij brede lagen van de bevolking is sinds jaren onderwerp van debat. Zo'n debat is natuurlijk ook gebaat bij goed cijfermateriaal: de overheid moet zelf ook 'competent' zijn en het beleid valideren en bijsturen op basis van degelijk en genuanceerd kwantitatief onderzoek. Het bestaande statistische apparaat biedt immers nog onvoldoende inzichten in de cultuurparticipatie in Vlaanderen.

HET CULTUURPARTICIPATIEONDERZOEK VAN RE-CREATIEF VLAANDEREN

Eind 2001 werd het interuniversitaire steunpunt Re-Creatief Vlaanderen⁸ opgericht als een cluster van onderzoeksgroepen aan Vlaamse universiteiten. Hun opdracht is o.a. een systematische set van beleidsindicatoren te ontwikkelen en survey-onderzoek uit te voeren over cultuurparticipatie. In 2003 verscheen een eerste boek in de reeks *Cultuurkijker*⁹, waarin de optiek en het theoretische kader voor het participatieonderzoek wordt geschetst. In oktober 2003 startte het onderzoek met een grootschalige survey bij 2.845 gezinnen in Vlaanderen. Zij werden gedetailleerd bevraagd over hun deelname aan het culturele leven. Cultuur wordt daarbij breed ingevuld: niet enkel de kunsten komen aan bod, maar ook meer alledaagse vormen van cultuurbeleving, het sociale leven en het uitgaansleven. De onderzoeksfase duurde ongeveer een jaar, tot oktober 2004. Eind oktober 2005 werden de resultaten voorgesteld op een studiedag¹⁰ en uitgegeven in een set van twee boeken¹¹ met een rapportage van de basisgegevens. In het eerste deel worden de doelstellingen van dit onderzoek verduidelijkt. Naast een verantwoording van de onderzoeksvragen in het licht van recente cultuursociologische inzichten en beleidsevoluties krijgt de lezer een overzicht van de actuele staat van het cultuuronderzoek in Vlaanderen. Het tweede deel bevat de basisgegevens over de participatie aan het culturele aanbod. Daarnaast worden alle concepten en vraagvervoordingen uitgebreid toegelicht en gemotiveerd zodat ze als inspiratiebron kunnen dienen voor een kwaliteitsvolle meting in verder onderzoek. In het laatste deel, dat nog niet verschenen is, zou men ingaan op de kwaliteitsbewaking en -opvolging bij de dataverzameling. Wellicht zullen we voor dieper gravende inhoudelijke analyses moeten wachten op artikelen in wetenschappelijke publicaties, op conto van individuele onderzoekers. De twee boekdelen leveren vrij taai, technische en gecondenseerde lectuur op, en zijn niet evident toegankelijk zonder enige voorkennis van het sociologische begrippenapparaat en van de gehanteerde statistische technieken.

Het participatieonderzoek van Re-Creatief Vlaanderen heeft als expliciete bedoeling om input te leveren aan het Vlaamse cultuurbeleid: het cijfermateriaal kan dienen om beleidsopties te funderen, blinde vlekken in het cultuurbeleid aan te duiden of om effecten van beleidsmaatregelen te evalueren, en dit zowel op Vlaams als op regionaal en lokaal vlak, in sectoren of zelfs bij individuele cultuurinstellingen: "de uitgebreidheid van de sectoren die in de survey (...) aan bod komen en het detail van de bevraging moeten dan een vrij getrouw en vooral gedetailleerd beeld geven van de vrijetijdsbesteding in het algemeen en de cultuurparticipatie in het bijzonder van de Vlamingen. De categorisering in fijne participatiecategorien gebeurde in nauwe samenspraak tussen onderzoekers onderling en met vertegenwoordigers van de Administratie Cultuur van de Vlaamse Gemeenschap, het Kabinet Cultuur en de culturele sector."¹² Het gaat dus niet om een vrijblijvende (autonome) academische oefening van nieuwsgierige

onderzoekers, maar om een beleidsmatig aangestuurde uitbouw van een meetinstrumentarium, vertrekkende vanuit de premisse dat participatie aan culturaanbod, in de breedste betekenis, 'meetbaar' is. Men vertrekt daarbij vanuit een breed en sociologisch ingekleurde cultuurdefinitie, die wil ontsnappen aan het spanningsveld tussen hoge en lage cultuur, tussen begrippen als professioneel en 'amateur' en tussen de sectoren onderling: "een cultuur is een sociaal gedeeld symbolenfonds of -repertoire waarmee vanuit empirisch oogpunt in de regel een gedeeld betekenis-kader spoort dat binnen morele gemeenschappen wordt beleefd."¹³ Het begrip cultuurparticipatie wordt dan geoperationaaliseerd als de deelname of de participatie aan cultuur zoals gedefinieerd, en wordt verder uitgewerkt voor kunstenparticipatie (met daarin een luik erfgoed), alledaagse vormen van cultuur, mediagebruik, sociale participatie en recreatief uitgaansleven.

RESULTATEN OVER ERFGOEDPARTICIPATIE

Binnen Re-Creatief Vlaanderen is een onderzoekslijn cultureel erfgoed en cultuurparticipatie ondergebracht bij het Centrum voor Cultuursociologie van de KULeuven. In 2003 presenteerde men daar een inventarisatie van het erfgoedveld in Vlaanderen of een "exploratieve matrix van erfgoedinitiatieven"¹⁴. Men beoogde een conceptueel onderbouwde en transversaal bruikbare typologie te ontwikkelen voor de ontsluiting en positionering van cultureel erfgoed. De resultaten waren vooral beleidsmatig bruikbaar, maar als oefening in mapping van een sector was het ook inzetbaar voor het daaropvolgende participatieonderzoek. Het was evenwel duidelijk dat het uitvoeren van een eenduidig participatieonderzoek in de erfgoedsector geen sinecure zou worden, enerzijds gezien het transversale karakter van de erfgoedthematiek, anderzijds omdat de sector als beleidsdomein nog niet uitgekristalliseerd is. De 'participatie aan het erfgoedaanbod' wordt in het onderzoek vanuit verschillende invalshoeken benaderd:

- receptieve, publieke vormen van 'erfgoedparticipatie' (zoals bv. het bezoeken van een museum of tentoonstelling, het bezichtigen van een monument);
- actieve vormen van engagement (lidmaatschap) in verenigingsverband, of participatie aan activiteiten (deelname) van erfgoedverenigingen;
- individuele interesses en bezigheden die gecultiveerd worden rond erfgoedthema's.

In twee boekdelen¹⁵ worden een aantal resultaten van het onderzoek in verspreide slagorde gerapporteerd. Er is dus (nog) geen gedetailleerde, samenhangende analyse gemaakt van de cijfers over erfgoedparticipatie, wat het niet evident maakt om te 'leren' uit dit onderzoek. Een sectorrapport over (en: voor) de erfgoedsector wordt in juni verwacht. In afwachting moet men de gerapporteerde resultaten en interpretaties als het ware bij elkaar puzzelen.¹⁶ We vonden het evenwel belangrijk de sector zo snel mogelijk te informeren over de resultaten van dit onderzoek.

Kijk op erfgoedparticipatie

ALGEMENE ERFGOEDPARTICIPATIE

Van de 2.845 Vlamingen die werden bevraagd,¹⁷ nam globaal 43,9 % deel aan een activiteit die in het onderzoek werd benoemd als een 'erfgoedactiviteit', en dit in de zes maanden voorafgaande aan het onderzoek:

- bezoek aan een tentoonstelling of museum: 24,7 % (incl. kunst-
sten);
- bezoek aan een archief: 2,9 %;
- deelname aan een historische wandeling: 12,6 %;
- bezoek aan historische gebouwen, kerken of monumenten: 35,5 %;
- bijwonen van een voordracht over geschiedenis of gebouwen
of monumenten: 5,6 %;
- deelname aan een herdenkingsfeest of historische optocht: 5,5 %.

Daarnaast werd ook gekeken naar het lidmaatschap van of de mate van deelname aan de activiteiten van een erfgoedvereniging.¹⁸ In het onderzoek onderscheidt men vier types van 'erfgoedverenigingen' (zie tabel 1), waarbij men zich baseert op de indeling¹⁹ zoals die door het Vlaams Centrum voor Volkscultuur (VCV) werd ontwikkeld, maar waaruit men een aantal segmenten heeft weggelaten. Vooral de sector van de beoefening of beleving van volkscultuur blijft buiten beeld, of wordt in de classificatie van het onderzoek elders ondergebracht (bv. bij amateurkunsten of bij hobbyverenigingen). De carnaval- en feestverenigingen werden in een aparte categorie geplaatst en niet als erfgoedverenigingen genoteerd, terwijl de volkssportclubs wellicht onder 'sportverenigingen en -clubs' werden opgenomen.

TABEL 1:		
Categorie vereniging (volgens indeling Re-Creatief Vlaanderen)	Lid (N=2845)	Deelnemer (N=2845)
Heem-, familie-, volkskunde, lokale geschiedenis, taal- en dialectkunde, oude ambachten, verzamelaars oude voorwerpen	1,9 %	1,1 %
Gidsenkring	0,3 %	0,5 %
Vrienden van musea, opera, archief, bibliotheek	2,5 %	1,1 %
Erfgoedzorg zoals molens, oude fabrieken, monumenten	0,5 %	0,6 %

Tabel 1: lidmaatschap en deelname aan activiteiten van erfgoedverenigingen (Bron: Re-Creatief Vlaanderen)

Er wordt geen globaal, cumulatief cijfer gegeven voor lidmaatschap of deelname voor alle erfgoedverenigingen samen. In door het VCV in 2002 uitgevoerd onderzoek²⁰ werd dat percentage voorzichtig ingeschat op ca. 3 %, wat in dezelfde richting gaat als de cijfers van Re-Creatief Vlaanderen. Ons inziens is het cijfer evenwel onderschat, gezien het ruime aantal erfgoedverenigingen in Vlaanderen (zie tabel 2).

TABEL 2:

verenigingen die volkscultuur bestuderen:	513
familiekundige studievereniging:	44
heemkundige studievereniging:	347
industriële-archeologische studievereniging: (zie ook erfgoedzorg)	41
volkskundige studievereniging:	19
andere (thematische volkscultuurstudie):	62
verenigingen die volkscultuur beoefenen:	1.700
comité/vereniging carnaval, (straat)feesten, historische stoeten, reuzen(stoeten):	442
schuttersgilde:	142
streekgastronomische vereniging of confrérie:	90
volkssportclub:	ca. 900 ²¹
ambachten- en volkskunstenvereniging:	96
andere:	30
historische verenigingen:	150
vereniging archeologie, oudheidkunde, kunstgeschiedenis, numismatiek:	47
vereniging (lokale/regionale) geschiedenis:	81
andere:	22
verenigingen (historische) taal- en dialectkunde:	27
verenigingen erfgoedzorg ('vrienden van', verzamelaars, levend erfgoed,...):	203
verenigingen erfgoedontsluiting en -educatie:	65
TOTAAL:	2.658

Tabel 2: aantal erfgoedverenigingen in Vlaanderen (Bron: VCV, 2005 – www.erfgoedverenigingen.be)

De onderzoekers concluderen op basis van de cijfers dat er relatief weinig belangstelling is voor activiteiten in de sfeer van immaterieel erfgoed en dat men zich 'met moeite' actief engageert in erfgoedverenigingen. Activiteiten met betrekking tot onroerend erfgoed (monumenten) en museale artefacten 'doen het veel beter', aldus de onderzoekers. De interesse voor onroerend erfgoed wordt ook weerspiegeld in de participatiecijfers voor de Open Monumentendag, waar 17,9 % van de respondenten aan zou deelnemen. De Erfgoeddag (Erfgoedweekend) bekoort 'slechts' 4 % van de respondenten, de Nacht van het museum 2,2 %.²² Dit oordeel is evenwel gebaseerd op een artificieel aandoende reductie van de veelheid en specificiteit aan participatievormen in de erfgoedsector tot een beperkt aantal categorieën. De onderzoekers geven overigens toe dat hun operationalisering rigide en de selectiviteit 'discutabel' is.²³ Het onderzoek belicht vooral 'receptieve', quasi toeristische vormen van participatie (een museum bezoeken, bezichtigen van monumenten, enz.). Activiteiten die in erfgoedverenigingen worden beoefend, zoals vormingsactiviteiten, het uitgeven van publicaties of allerlei vormen van 'collectiezorg' komen niet in beeld.²⁴

INTERESSEPROFIELEN

Om een eventueel eenzijdig beeld te corrigeren leek het de onderzoekers van belang om niet enkel de (receptieve) deelname aan publieke activiteiten te meten, maar ook om de algemene belangstelling voor erfgoed te identificeren, zoals die zich vertaalt in specifieke (individuele) bezigheden. Daarom werd aan de respondenten gevraagd voor welke erfgoedthema's zij interesse betonen en welke activiteiten zij dan in het kader van deze interesse ontplooiën (zie tabel 3).²⁵ De meeste activiteiten bestaan erin dat men 'iets gelezen of bekeken' of 'iets bezocht' heeft. In mindere mate verzamelt men documentatie (vooral stamboomonderzoekers) of (kunst)voorwerpen. Een grote groep stelt evenwel geen specifieke activiteit te hebben ontwikkeld rond het thema dat hun belangstelling wegdraagt. Volgens de onderzoekers stelt dit zich vooral voor thema's eigen aan de werking van erfgoedverenigingen, zoals stamboomonderzoek, lokale geschiedenis of het verzamelen van oude gebruiksvoorwerpen: er is wel interesse, maar er wordt niet veel mee gedaan. Zij menen hieruit af te leiden dat er nog een groot potentieel is voor 'de volksculturele subsector' om hun werking beter af te stemmen op doelgroepen die een passieve interesse cultiveren voor deze thema's.

TABEL 3:

Erfgoedthema's	Aantal (N=2845)	Activiteiten					
		1 niets	2 consult.	3 bezoek	4 docum.	5 objecten	6 andere
1 Lokale geschiedenis van het eigen huis, de straat, buurt of gemeente	39,9 % (N=1.119)	33,2 %	54,2 %	16,3 %	14,9 %	1,3 %	5,2 %
2 Stamboom of familiegeschiedenis	37,0 % (N=1.053)	41,6 %	35,6 %	5,5 %	27,7 %	1,6 %	8,0 %
3 Cultuur van andere volkeren	51,1 % (N=1.454)	19,5 %	66,5 %	30,1 %	13,7 %	4,1 %	5,3 %
4 Historische gebouwen, kerken of monumenten	46,4 % (N=1.319)	15,9 %	41,8 %	71,6 %	13,0 %	1,5 %	2,5 %
5 Kunstwerken van belangrijke meesters	33,8 % (N=960)	24,1 %	54,7 %	49,4 %	15,5 %	4,0 %	2,5 %
6 Schilderijen of beeldhouwwerken	40,5 % (N=1.151)	25,6 %	45,8 %	50,3 %	13,9 %	11,2 %	4,1 %
7 Politieke of sociale geschiedenis	26,1 % (N=743)	17,5 %	77,5 %	11,8 %	13,4 %	0,9 %	4,8 %
8 Oorlogsgeschiedenis	39,0 % (N=1.109)	15,0 %	74,4 %	31,8 %	16,2 %	2,5 %	3,2 %
9 Het leven van historische personen, helden of vorsten	33,0 % (N=940)	17,9 %	75,4 %	15,3 %	12,8 %	1,6 %	2,7 %
10 Oude gebruiksvoorwerpen uit het dagelijkse leven	33,8 % (N=961)	34,2 %	36,0 %	26,2 %	7,7 %	17,0 %	3,2 %
11 Toegepaste kunst (meubels, verlichting, glas, juwelen, mode)	36,3 % (N=1.032)	23,8 %	56,2 %	30,7 %	15,9 %	8,5 %	5,1 %

Tabel 3: Mate van interesse voor vermelde erfgoedthema's
(Bron: Re-Creatief Vlaanderen)

Legende soort activiteiten

- 1 niets (specifiek) gedaan
- 2 iets geconsulteerd (iets gelezen of bekeken)
- 3 iets bezocht
- 4 documentatie verzameld
- 5 objecten verzameld
- 6 een andere activiteit

Door de cijfers inzake interesse te combineren met de socio-demografische gegevens van de respondenten konden een aantal subgroepen of zogenaamde 'erfgoedprofielen' geïdentificeerd worden bij de respondenten :

- de niet-in-erfgoed-geïnteresseerden (32 %): de erfgoedparticipatie ligt (zeer) laag, en jongeren en laaggeschoolden hebben meer kans tot deze groep te behoren, net zoals dat voor globale cultuur- en kunstenparticipatie het geval is;
- de liefhebbers van toegepaste kunsten (22 %) en de geïnteresseerden in oorlogserfgoed (19 %): deze twee groepen hebben deels een gelijkaardig profiel, in die zin dat hun participatie rond het gemiddelde ligt. Qua opleiding bevinden zich in beide groepen relatief meer respondenten zonder diploma hoger onderwijs. Het zijn evenwel vooral vrouwen die interesse hebben voor toegepaste kunst, terwijl mannen vooral door oorlogserfgoed geboeid zijn;
- de erfgoedomnivoren (16 %) en de kunstliefhebbers (11 %): beide groepen scoren hoger op het vlak van participatie dan de andere groepen, en dan vooral de 'omnivoren'. Het zijn vooral mannen, terwijl er zich bij de groep van de kunstliefhebbers relatief meer vrouwen bevinden. In beide groepen zitten verhoudingsgewijs meer hoger geschoolden en oudere leeftijdsgroepen. Opvallend is dat in de groep van de 'omnivoren' veruit de meeste respondenten zitten die een actief engagement opnemen bij volkscultuur- en erfgoedverenigingen. Dit bevestigt gegevens uit project Alpha (VCV, 2002) dat het hier vooral gaat over oudere, hooggeschoolde mannen, zeker op het niveau van de bestuursleden.

ENKELE CONCLUSIES

Het participatieonderzoek van Re-Creatief Vlaanderen levert een aantal interessante inzichten op voor de erfgoedsector, en dan vooral over de bestaande brede interesseprofielen voor erfgoed die bij de Vlaamse bevolking worden gedetecteerd. Vooral de 'ontdekking' van een relatief grote groep van geïnteresseerden in oorlogserfgoed frappeert. Erfgoedparticipatie ontsnapt evenwel niet aan een lagere participatie van laaggeschoolden en de sector wordt geconfronteerd met een beperkte interesse bij jongeren. Uit eerder onderzoek (VCV, project Alpha²⁶) bleek al de toenemende vergrijzing (van leden en deelnemers aan activiteiten), maar deze werd niet enkel als bedreiging maar ook als kans gezien voor de verenigingen. Dat neemt niet weg dat ook de erfgoedsector met het gepercipieerde 'glazen plafond' in de participatie rekening moet houden, en nog meer naar bepaalde groepen in de samenleving moet toestappen (jongeren, laaggeschoolden, etnisch-culturele minderheden). Desondanks stellen de onderzoekers dat het globaal toch niet slecht gesteld is met de erfgoedparticipatie van de gemiddelde Vlaming. Er zijn wel veel thematische verschillen, terwijl receptieve vormen van participatie (museumbezoek, bezichtigen van een monument, enz.) een veel groter aandeel innemen dan actief engagement (als vrijwilliger bij een vereniging).

Kijk op erfgoedparticipatie

Door de veelheid aan thema's en vormen van participatie spreekt de erfgoedsector blijkbaar wel bredere lagen bij sociaal-culturele groepen aan. Is er misschien sprake van een doorbreking van klassieke patronen van legitieme ('hoge') versus minder legitieme ('lage') cultuurvormen, waarbij hoger geschoolden vanwege een drang naar sociale distinctie systematisch kiezen voor hogere, sociaal legitimerende kunstvormen? Het profiel van 'de kunstliefhebbers' (hooggeschoold, hogere socio-economische status) als groep bevestigt bepaalde, door Bourdieu²⁷ gedetecteerde, sociale wetmatigheden, maar 'de erfgoedomnivoren' en de groepen met interesse voor toegepaste kunst en oorlogsverleden doorbreken dan weer het voorspelbare 'patroon'. Er lijkt meer cross-over te zijn (bv. laag- én hooggeschoolden zijn geïnteresseerd in oorlogs-erfgoed). Maar daar staat tegenover dat een grote groep van jongeren en lager geschoolden – volledig volgens de scheidslijn van hoge versus lage cultuur – helemaal niet kiest voor het cultureel-erfgoedaanbod, daar men dit percipieert als 'hoge cultuur'. Of de interesse voor geschiedenis of voor een meer vage 'verledenheid' minder onderhevig zou zijn aan 'het gelijk van Bourdieu', zoals de onderzoekers voorzichtig opperen, is een

interessante hypothese die in verder onderzoek kan worden afgetoetst. Ten slotte stellen we, samen met de onderzoekers, vast dat 'erfgoedparticipatie' moeilijk meetbaar is op basis van een relatief beperkte set van indicatoren en variabelen. Het verzamelde (gerapporteerde) cijfermateriaal is uiteindelijk vrij arm en staat weinig diepgravende en gedetailleerde kwantitatieve analyses toe. Heel wat terreinen in de erfgoedparticipatie en het erfgoedverenigingsleven blijven dus witte vlekken in dit onderzoek (of de rapportage ervan), dat als meetinstrument nog onvoldoende fijnmazig is. Het lijkt dan ook belangrijk een meer verfijnd en specifiek meetinstrumentarium te ontwikkelen voor erfgoedparticipatie. Daartoe zal dus bijkomend onderzoek nodig zijn, waarbij via 'trial and error' longitudinaal tewerk gegaan zou moeten worden om evoluties in kaart te brengen en op geregelde tijdstippen de nodige metingen uit te voeren. Op die manier kan een betrouwbare set van indicatoren worden opgebouwd, die kan dienen om het strategische beleid rond erfgoedparticipatie verder vorm te geven. Er is hier misschien een rol weggelegd voor de bovenbouw in de erfgoedsector, die aan de slag zou kunnen gaan met de cijfers en onderzoeksmodellen die uit het survey resulteren.²⁸ ■

1 Zie: www.re-creatiefvlaanderen.be.

2 Joris SCHEERDER en Guy PAUWELS, Vrij maar geen tijd? Vrijtijdsbesteding in Vlaanderen, *Mores. Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen*, 6 (2005) 2, p.4-14.

3 De APS-survey is een burgeronderzoek naar waarden, houdingen en gedragingen bij volwassenen in Vlaanderen. Met dit onderzoek wil de Vlaamse overheid nagaan wat de mensen in Vlaanderen bezighoudt, met welke problemen zij te maken hebben, wat zij verwachten van de toekomst en hoe zij tegenover een aantal overheidsmaatregelen staan. De resultaten van de verschillende surveys kunnen worden geraadpleegd in de *VRIND. Vlaamse Regionale Indicatoren*. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en in de tweejaarlijkse publicatie *Vlaanderen gepeld!* Zie ook <http://aps.vlaanderen.be/>.

4 SCHEERDER en PAUWELS, Vrij maar geen tijd?, p.4.

5 Zie bijvoorbeeld: I. GLORIEUX, K. COPPENS, S. KOELET et al., *Vlaanderen in uren en minuten. De tijdsbesteding van de Vlamingen in 480 tabellen* (cd-rom met handleiding). Brussel, VUBPress, 2002.

6 Rudi LAERMANS, *Het cultureel regiem, Cultuur en beleid in Vlaanderen*. Tielt/Brussel, Lannoo, 2002, p.35-36.

7 LAERMANS, Het cultureel regiem, p.?

8 Het steunpunt voor beleidsgericht onderzoek, Re-Creatief Vlaanderen, verricht wetenschappelijk onderzoek naar cultuurparticipatie in zijn vele facetten en werkt actief mee aan de ontwikkeling van een systematische set van cultuurbeleidsindicatoren. Bijzondere aandacht gaat naar de linken tussen cultuurparticipatie enerzijds en sociale participatie, erfgoed en ICT anderzijds, met oog voor de dynamische verhouding tussen het publieke en het commerciële cultuurcircuit. Het steunpunt heeft als missie om op basis van wetenschappelijk onderzoek de beleids- en beheerscyclus van het Vlaamse cultuurbeleid te ondersteunen. Daarnaast fungeert het als hefboom voor een informatiegebaseerd cultuurbeleid.

9 R. LAERMANS, J. LIEVENS en H. WAEGE (red.), *Aanzetten voor cultuuronderzoek in Vlaanderen (Cultuurkijker)*. Antwerpen, De Boeck, 2003.

10 Studiedag *Cultuurparticipatie in breedbeeld*. Gent, 20 oktober 2005.

11 J. LIEVENS en H. WAEGE (red.), *Cultuurparticipatie in breedbeeld (Cultuurkijker)*. Antwerpen, De Boeck, 2005.

J. LIEVENS en H. WAEGE (red.), *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen (Cultuurkijker)*. Antwerpen, De Boeck, 2005.

12 *Cultuurparticipatie in breedbeeld*, p.13.

13 R. LAERMANS, J. VANDOORNE en H. WAEGE, Cultuurparticipatie: naar een bruikbaar meetinstrument, in: *Aanzetten voor cultuuronderzoek in Vlaanderen*, p.37.

14 Ine Vos, Een exploratieve matrix van erfgoedinitiatieven, in: *Aanzetten voor cultuuronderzoek in Vlaanderen*, p.209-245.

15 Boekdeel I: A. VANDER STICHELE, P. GIELEN en R. LAERMANS, Vlaming zonder cultureel geheugen? De actuele erfgoedparticipatie en -interesse in

Vlaanderen, in: *Cultuurparticipatie in breedbeeld*, p.85-113. Boekdeel II: J. LIEVENS en H. WAEGE (red.), *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen*, hoofdstuk 2.1.1.F (Erfgoed), p.137-142 en hoofdstuk 2.1.4 (Sociale participatie), p.175-180 (en verspreid over diverse andere hoofdstukken).

16 We stelden overigens vast dat er soms kleine cijfermatige verschillen bestonden tussen percentages in het eerste en het tweede boekdeel, waarvoor niet onmiddellijk een verklaring kon worden gevonden (bv. bezoek aan een museum: 24,7 %, boekdeel I, p.90, t.o.v. 24,9 %, boekdeel II, p.123 of de cijfers over lidmaatschap aan erfgoedverenigingen tussen boekdeel I, p.90 en boekdeel II, p.179).

17 Voor heel de methodologie van de bevraging (vragenlijst, steekproef, interviewmethode, verwerking) verwijzen we naar de betreffende onderdelen, vooral in boekdeel II.

18 *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen*, p.179 – tabel 61. Merkwaardig genoeg wijken deze cijfers af van boekdeel I, *Cultuurparticipatie in breedbeeld*, p.90, tabel 1: daarin staat voor de eerste categorie erfgoedverenigingen dat 2,6 % lid is.

19 Zie: www.erfgoedverenigingen.be.

20 Jeroen WALTERUS, *Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd*. Brussel, VCV, 2003 (zie www.vcv.be/downloads).

21 Bron: *Sociale en culturele dynamiek van de volkssporten in Vlaanderen, een vergelijking tussen de situatie in 1982 en 2002*. KULeuven, 2005.

22 *Cultuurparticipatie in breedbeeld*, p.95. Er kunnen kanttekeningen worden gemaakt bij deze cijfers, die betekenen dat ca. één miljoen Vlamingen deelnamen aan de Open Monumentendag in 2004...

23 Vlaming zonder cultureel geheugen? De actuele erfgoedparticipatie en -interesse in Vlaanderen, p.89

24 Dit soort activiteiten, dat binnen een vereniging wordt beoefend als lid of deelnemer, wordt wel globaal voor alle socio-culturele verenigingen samen gerapporteerd, maar niet apart voor erfgoedverenigingen.

25 *Cultuurparticipatie in breedbeeld*, p.94, tabel 3a en 3b; zie ook *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen*, p.139-140 tabel 38 en 39, met soms licht afwijkende cijfers.

26 *Erfgoedverenigingen en volkscultuur ontcijferd*, p.90-93.

27 Pierre BOURDIEU, *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris, Les éditions de minuit, 1979.

28 Re-Creatief Vlaanderen geeft evenwel momenteel de ruwe data van haar onderzoek niet vrij. De cultuursector is aangewezen op partiële gegevens, opgenomen in de publicaties. Er kunnen bedenkingen gemaakt worden rond het gegeven dat het onderzoeksmateriaal van een gesubsidieerd cultuuronderzoek dat in samenwerking met de sector is opgesteld, niet als zodanig aan de sector wordt vrijgegeven, maar in diverse boekdelen (aan commerciële prijzen) terug wordt verkocht aan de gesubsidieerde cultuursector.